

Ortnamnen och kulturminneslagen

**Om tolkning och tillämpning av begreppet
god ortnamnsed**

av

Staffan Nyström

INNEHÅLL:

Lagtexten	
Förhistoria	
Ortnamnen och deras olika roller	
Vad är hävd och vad innebär hävdvunnen?	
Några typfall	
Fall 1: Skinnåkra	
Fall 2: Vultejusvägen	
Fall 3: Wanäs eller Vanäs?	
Fall 4: Los och Höör	
Fall 5: Lidköping (vid) Vänern	
Fall 6: Högakustenbron	
Fall 7: Efterleden -gränd i Stockholm	
Fall 8: Rosengatan	
Fall 9: Kategorinamn	
Fall 10: Jussi Björlings Allé och Leijonanckers Aveny	
Fall 11: Kebnekaisse–Kebnekaise–Giebmezáisi	
Till sist	

Lagtexten

Från och med 1 juli 2000 finns en hänsynsparagraf om ortnamn införd i kulturminneslagens 1:a kapitel (Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.). Texten är formulerad så här:

God ortnamnsd

4 § Vid statlig och kommunal verksamhet skall god ortnamnsd iakttas.

Detta innebär att:

- hävdvunna ortnamn inte ändras utan starka skäl,
- ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte hävdvunna stavningsformer talar för annat,
- påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn, och
- svenska, samiska och finska namn så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden.

Namn som godkänts för offentlig kartproduktion skall även i andra sammanhang användas i sin godkända form. Lag (2000:265).

Lagen vänder sig alltså uttryckligen till statliga och kommunala namngivare, namnförvaltare och – förhoppningsvis – namnvårdare. Den pekar ut de namn och namnformer som finns på de allmänna kartorna (dvs. kartor från Lantmäteriverket) som rättesnören att följa ”även i andra sammanhang”, alltså även utanför kartorna. Dessa är ju språkligt och namnvetenskapligt granskade av sakkunniga experter. Lagen säger inte uttryckligen att ”i andra sammanhang” också innefattar andra namnbrukare än de statliga och kommunala, men givetvis kan knappast någon vara betjänt av att det utvecklas flera parallella, konkurrerande namn eller namnformer på ett och samma objekt. Att medvetet framhärda i något som går

emot lagens bokstav eller andemening är alltså knappast förenligt med god ortnamnsred och bör givetvis undvikas.

I den här skriften ska jag, med hjälp av en rad konkreta exempel, lite mer gripbart försöka visa vad denna lagtext faktiskt betyder, hur orden ”hävdvunna” och ”starka skäl” skall tolkas, vad frasen ”vedertagna regler för språkriktighet” egentligen avser och vad ”påverkan på hävdvunna ...” kan innebära. Men först – för att understryka namnens många funktioner och stora betydelse för människan och samhället – ska jag kort beröra själva termen *ortnamn* och därefter ge en översiktlig bild av ortnamnens olika roller.

FÖRHISTORIA

I MER ÄN TJUGO ÅR HAR FRÅGAN OM ETT LAGSKYDD FÖR ORTNAMNEN DISKUTERATS. PROPÅER HAR KOMMIT FRÅN MÅNGA HÅLL OM ATT NÅGOT MÅSTE GÖRAS FÖR ATT HINDRA MYNDIGHETER OCH ENSKILDA FRÅN ATT GODTYCKLIGT TA BORT ELLER FÖRVANSKA ORTNAMN ELLER FÖRÄNDRA DERAS SYFTNING ETC. I BÖRJAN AV 1980-TALET TILLSATTES EN STATLIG UTREDNING SOM UTMYNNADE I BETÄNKANDET ”ORTNAMNS VÄRDE OCH VÅRD” (SOU 1982:45). BETÄNKANDET INNEHÖLL MÅNGA GODA FÖRSLAG MEN RESULTERADE INTE I NÅGON LAG. I STÄLLET TILLKOM ORTNAMNSRÅDET, ETT ORGAN SAMMANSATT AV REPRESENTANTER FÖR EN LÅNG RAD MYNDIGHETER OCH ORGANISATIONER SOM HANTERAR NAMNFRÅGOR PÅ ETT ELLER ANNAT SÄTT. RÅDETS UPPGIFT ÄR FORTFARANDE ATT VARA JUST RÅDGIVANDE TILL SIN HUVUDMAN LANTMÄTERIVERKET, DEN OFFICIELLA ORTNAMNSMYNDIGHETEN I LANDET, OCH SAMTIDIGT EN INFORMATIONSKANAL IN OCH UT UR VAR OCH EN AV DE ORGANISATIONER SOM FINNS FÖRETRÄDDA I RÅDET.

ARGUMENTERINGEN FÖR EN ORTNAMNSLAG I NÅGON FORM AVSTANNANDE DOCK INTE FÖR ATT ORTNAMNSRÅDET TILLKOM. TVÄRTOM FORTSATTE OCH INTENSIFIERADES DISKUSSIONERNA UNDER 1990-TALET, SYMPOSIER ORGANISERADES, BÖCKER OCH VETENSKAPLIGA ARTIKLAR SKREVS I ANSLUTNING TILL ÄMNET, EN NY OCH BREDARE UTREDNING TILLSATTES, ETT NYTT BETÄNKANDE ”SKYDDET AV KULTURMILJÖN” (SOU 1996:128) SÅG DAGENS LJUS OCH FLERA RIKSDAGSMOTIONER VÄCKTES. SÅ SMÅNINGOM LEDDE DETTA TILL ATT ORTNAMNEN, TROTS SIN IMMATERIELLA KARAKTÄR, LIKSTÄLLDES MED ÖVRIGA KULTURMINNEN OCH FICK SITT LAGRUM I DEN LAG SOM RIKSANTIKVARIÉÄMBETET HAR ÖVERINSEENDE ÖVER – KULTURMINNESLAGEN.

Ortnamnen och deras olika roller

Nästan alla platser omkring oss heter någonting. Alla gårdar och byar och de flesta torp och småhus på landsbygden har namn. Varje gata och kvarter i våra städer har namn liksom många broar, parker, torg, trafikleder och offentliga byggnader. De ligger i en församling, en kommun, ett län och ett landskap som har namn, och inom dessa finns otaliga berg och dalar, skogar och slätter, sjöar och åar, vikar och öar, åkrar och ängar m.m. Även dessa bär i regel egna namn. Alla sådana namn på geografiska lokalteter –

stora som små – kallas *ortnamn*. Ortnamn innebär alltså inte bara namn på ”orter” i mer allmänspråklig mening, dvs. samhällen och städer, utan är ett sammanfattande begrepp för alla geografiska namn: by- och gårdsnamn, kvartersnamn, sjönamn, vägnamn, åkernamn, ånamn, ängsnamn, önamn osv.

Ortnamnen har många roller. Ortnamnen är de språkliga uttryck vi helst och lättast använder för att tala om enskilda geografiska lokaler och särskilja dessa från varandra. Vi behöver ortnamnen dagligen för att kunna nämna platser i vår omgivning på ett smidigt och effektivt sätt, ett behov som sannolikt funnits sedan urminnes tider, även om de enskilda namnen inte alltid varit desamma. Ortnamnen fyller här en absolut nödvändig funktion. De särskiljer, identifierar och lokalisera platser i rummet och de effektiviserar den språkliga kommunikationen.

För dagens människor och samhälle är ortnamnen alltså praktiskt nödvändiga i många avseenden. Men namnen har också en annan viktig roll, nämligen som historiska källor. De fångar och bevarar tillstånd, skeenden, episoder, intryck, tankar och känslor, ja de ger oss mer eller mindre begripliga meddelanden från det förflutna – och stundom nästan från nuet – och berättar därmed på olika sätt om sin tillkomsttid. Ortnamnen hänger ju intimt samman med den kulturmiljö de förekommer i, alltså det livsrum som genom sekler har utnyttjats, påverkats och formats av människan: det agrara landskapet, fångst- och fiskeplatserna, slåtterängarna och betesmarkerna, torv- och vasstäkterna, gruvorna, sand- och grustagen, byarna och tätorterna, vår egen tids industrialiserade stadsområden, barnens lekplatser, orienterarnas och golfspelarnas tummelplatser, fågelskådarnas och jaktlagens utsiktspunkter etc., alla har de satt spår i namnskicket. Vi använder redan idag ortnamnen – men vi kan utnyttja dem ännu mer – för att förstå och lära oss mer om människan och hennes plats i naturen och kulturen förr och nu. Med en sådan ambition är det självklart att namnen, alltså själva källmaterialet, måste värnas och vårdas.

Ortnamnen engagerar oss. De allra flesta människor bryr sig om ortnamn, de har någon slags relation till ”sina” ortnamn och känner sig berörda av det som gäller just dessa. I ortnamnen finns en psykosocial dimension, en dimension som får människor att känna sig personligt träffade när deras ortnamn ifrågasätts. Ortnamnen är ofta starkt kopplade till traditioner och till närheten i lokalsamhället, kanske till den egna sociokulturella gruppen och till vi-känslan. Ortnamnen är för många en naturlig, integrerad del av deras identitet och deras rötter. Ett ingrepp i namnskicket kan därför upplevas som ett övergrepp, ett personligt påhopp, kanske isynnerhet om det utförs av en myndighet eller ”överhet” av något slag.

Denna starkt emotiva och identitetsskapande roll hos ortnamnen är mycket viktig och bör aldrig negligeras.

För nutidsmänniskan (och i allt väsentligt även för tidigare generationer) är alltså ortnamnen betydelsefulla på flera olika sätt: historiskt, socialt, psykologiskt och inte minst rent praktiskt. Namnen är ju oftast i levande bruk och de används i olika officiella sammanhang: på kartor, på vägs skyltar, i postadresser, i fastighetsregister etc. Det är en självklarhet att namn och namnformer i sådana sammanhang ska vara så välgrundade och rättvisande som möjligt, att de ska vara användbara av alla i olika situationer och att de därför måste kunna prövas och omprövas i takt med samhällets krav. Att exempelvis taxi och uttrykningsfordon snabbt och säkert måste kunna vara på rätt plats är ett självklart samhälleligt behov. Visserligen finns det idag alltmer sofistikerade tekniska hjälpmedel för att hitta rätt, men fortfarande spelar ortnamnen en avgörande roll också i dessa sammanhang. Precis som i forntiden är och förblir en basal roll hos ortnamnen att vara lokalisering.

Vad är hävd och vad innebär hävdvunnen?

När ortnamn ifrågasätts eller hotas beträffande form, stavning eller existens, försvaras de ofta med hänvisning till hävden. ”Namnet har lång hävd i trakten och bör inte...”, ”Namnet skrivs av hävd ...” och liknande formuleringar kan komma såväl från ”drabbade” privatpersoner som från ortnamnsvårdande myndigheter. Även kulturminneslagen använder som vi har sett ordet ”hävdvunna” i tre av de fyra satser som förklarar och illustrerar begreppet god ortnamnsred. Men när blir ett namn hävdvunnet och vad är egentligen hävd? Ja, ordböckerna säger t.ex. ”gammal sedvänja”, ”sedan länge stadgat bruk”, ”genom långvarig tradition vunnen bekräftelse”, och som vi kan se är alla dessa definitioner öppna för tolkning på flera sätt – inte minst när det gäller tidsperspektivet och omfattningen av hävden. Hur ska man förstå ”gammal”, ”sedan länge” och ”långvarig”? Hur många och vilka människor delar sedvänjan, bruket och traditionen? Ja, oftast råder nog en betydande, om än svårbeskriven, samsyn kring hävden. Men här finns också en uppenbar konfliktrisk. Här kan ibland två synsätt kollidera, två skilda perspektiv på tid och rum. Å ena sidan står då det lokala och individuella, där ”gammal”, ”sedan länge” och ”långvarig” tenderar att sammanfalla med den egna barndomen, med det egna livsloppet eller kanske med de närmaste generationerna dessförinnan, och där bruket, traditionen och bekräftelsen gäller inom den närmaste umgängeskretsen, familjen, släkten eller kanske inom resten av orten eller bygden. Å andra sidan står det nationella och allmängiltiga, där tidsperspektivet sträcker sig så långt bakåt som

möjligt, där de senaste hundra åren ibland representerar något kortvarigt men kanske tillfälligt, där bruk och bekräftelse relateras till hela traktens, regionens, landets kända historia och förutsätter en större krets av namnbrukare för att helt legitimeras. I det ena perspektivet kan ortnamnen med hänvisning till hävden göras till en lokal, ja närmast privat angelägenhet. I det andra perspektivet blir de – också med hänvisning till hävden – mer en angelägenhet för alla människor i landet, med en eftersträvd officiell och enhetlig form och stavning som i möjligaste mån är både historiskt förankrad och anpassad till allmänt svenskt språkbruk i övrigt. Det är främst med det senare perspektivet för ögonen som ortnamnsvårdande myndigheter i landet sedan länge har verkat och utifrån vilket man nu vill koppla begreppen *hävd* och *god ortnamnsed* till varandra.

Några typfall

Låt oss då se lite närmare på formuleringarna i lagen och försöka tillämpa dem på några konkreta fall. Namnen i exemplen är i något fall fingerade, men endast på ett sådant sätt att resonemangen blir tillämpliga på samma sätt och i lika hög grad som på de autentiska fallen.

Fall 1: Skinnåkra

Ägaren av fastigheten *Skinnåkra 1:3* begär i en skrivelse att få ändra traktnamnet *Skinnåkra* till *Åkra* med hänvisning till dels att *Skinnåkra* är ett namn som är svårt ”att korrekt uppfatta och minnas”, dels att namnet rimmar illa med den verksamhet som han så småningom avser att driva på gården. Denna begäran kan nu prövas mot den första formuleringen i lagen:

”– hävdvunna ortnamn inte ändras utan starka skäl”.

Skinnåkra ingår i en grupp samhöriga namn som innehåller elementet *åkra*. Något enkelt namn *Åkra* är dock inte belagt alls. Sedan 1700-talet finns *Stora Åkra* och *Lilla Åkra* upptagna i jordeböckerna i varierande former (*Stora Åkrarna*, *Stora Åkran*, *Stora-Åkran* etc.). Oavsett de skrivna formerna har det lokala och genuina uttalet av namnet mycket länge varit (och är fortfarande) *Storåkra* resp. *Lillåkra*. Dessa namn följer för övrigt ett mönster i landskapets namnskick som slår igenom också i en hel del andra namn: *Stora Valla* kallas *Storvalla* osv.

Till gruppen ansluter sig också en tredje bebyggelse *Skinnåkra*, f.d. *Skinn(ar)torp*, i den senare formen belagd i jordeböcker från 1760-talet och framåt. I namnuppteckningar som gjordes på platsen 1936 och 1944 kan man läsa ”Skinnåkra, se Skinntorp” resp. ”Skinntorp =

Skinnåkra. Skinntorp ej brukligt”. Namnet *Skinntorp* användes alltså inte på platsen och uteslöts följdriktigt ur jordregistret 1928, men redan 1905 hade den ekonomiska kartan infört *Skinnåkra* vid sidan av *Stora Åkra*. Fastigheten *Skinnåkra* 1:1 bildades 1904 och *Skinnåkra* 1:3 1950. Det tycks alltså som om *Skinnåkra* har en nästan hundraårig hävd som register-/traktnamn och en ännu längre hävd som namn över huvudtaget. Det kan alltså sägas vara klart hävdvunnet, medan det föreslagna *Åkra* är nyskapat och helt saknar hävd. Att namnet skulle vara särskilt svårt att uppfatta och minnas, dvs. svårare än t.ex. *Skylsätter* och *Granboängen* i närheten kan heller inte styrkas på något sätt. Kort sagt föreligger knappast starka skäl att ändra det hävdvunna namnet, varför fastighetsägarens begäran måste avslås.

Fall 2: Vultejusvägen

I stadsdelen Norra Ängby i Brommatrakten i Stockholm ligger en gata med namnet *Vultejusvägen*. Namnet fördes på tal för några år av en av stadens medborgare som i en skrivelse till Bromma stadsdelsnämnd föreslog att ett namnbyte borde göras av ett ”omöjligt” gatunamn. ”Namnet har den tydligen fått av en gammal präst som verkat i Bromma”, står det i skrivelsen. Och visst, namnet ingår i en gatunamnskategori kallad ”kyrkan och dess tjänare”, som har använts vid namnsättning i Bromma. Johannes Vultejus (1639-1700) var präst, överhovpredikant, psalmdiktare och verksam i bl.a. Bromma. Gatunamnet *Vultejusvägen* fastställdes 1924 och kan alltså sägas ha en inte obetydlig hävd i trakten och i Stockholm.

Mot hävden talar onekligen det som förslagsställaren sätter fingret på med sitt uttryck ”omöjligt”. Namnet är svårt att uppfatta och anknyta till något begripligt, och det blir påfallande ofta felstavat. *Wulltjusvägen*, *Vultiusvägen*, *Vutiliusvägen*, *Vulteusvägen*, *Bultiusvägen* m.fl. är former som dyker upp på postförsändelser till *Vultejusvägen*. Och till och med på den översiktskarta som stadsdelsnämnden i Bromma lät ta fram strax innan det här ärendet var aktuellt kunde man läsa *Vulteljusvägen*, alltså med ett *l* för mycket. Nu handlar det ännu om en enda person som direkt har klagat, men det är som sagt inte svårt att finns stöd för hans argumentering om det omöjliga i namnet. Ett namnbyte påverkar dock alla som bor eller har verksamheter på gatan, och tänkbart vore därför att man lät även övriga få uttrycka sin åsikt i frågan (en enkät, ett stormöte el.likn.). Något sådant har ännu inte gjorts, men hypotetiskt skulle det kunna visa sig att en övervägande majoritet stöder förslaget att ändra namnet. En 75-årig hävd och prostens Vultejus’ kulturhistoriska betydelse för Brommaborna och övriga Stockholmare skulle då få vägas mot en massiv folkopinion och en namnsituation som alldeles uppenbart vållar betydande olägenheter. I ett sådant läge, och under förutsättning att det nya namnet uppfyller alla krav på ett väl fungerande namn, vore det

fullt möjligt – och förenligt med god ortnamnsd – att hävda att starka skäl faktiskt föreligger för en namnändring.

Fall 3: Wanäs eller Vanäs?

En begravningsplats i Karlsborg i Västergötland ska namnsättas. Traktens hembygdsförening föreslår namnet *Wanäs kyrkogård* på grund av kopplingen till Vanäs fästning, som egentligen var själva incitamentet till att begravningsplatsen kom till. Alldeles oavsett det föreslagna namnets kvaliteter i övrigt kan detta fall få illustrera den andra formuleringen i lagen:

”– ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte hävdvunna stavningsformer talar för annat”.

Det handlar alltså här om namnparet *Vanäs/Wanäs* men resonemangen kan i det stora hela tillämpas på alla snarlika fall: *Väsby/Wäsby*, *Vallby/Wallby*, *Vreta/Wreta*, *Väster-/Wäster-* osv. Ortnamn ska enligt lagen följa vedertagna regler för språkriktighet, dvs. i stavning och ortografi följa svenska språket i övrigt, såsom detta finns kodifierat i senaste upplagan av Svenska Akademiens ordlista (1998), såvida inte en mycket stark hävd talar emot detta. Detta är en princip och praxis inom svensk namnvård som följts i decennier och som nu alltså fått ytterligare stöd i lagen.

Stavningen av såväl ord som namn var förr i tiden på ett helt annat sätt än idag godtycklig och oreglerad (jfr också variationen *-näs/-nes*). När stavningen av svenska språket reformerades kring det förra sekelskiftet utmönstrades helt en rad stavningsvarianter, såsom *quarn*, *hvilken*, *winter*, *räfven*, *begrafning* etc. till förmån för de nutida *kvarn*, *vilken*, *vinter*, *räven*, *begravning* etc. Det finns alltså ingen anledning att stava namnet *Vanäs* på något annat sätt än *Vanäs* med enkelt *V* (ej *W* som inte längre används i svenskan). Det finns överhuvud taget ingen anledning att kämpa för en föråldrad stavning i just ortnamn. Det kulturella och historiska värdet, minnena, traditionerna m.m. ligger i själva namnet och i platsen, inte alls i stavningen.

Finns det då någon stark hävd som talar för motsatsen? Nej, knappast! *Vanäs* innehåller sannolikt det fornsvenska ordet *vadhi* 'rågång'. Namnet är känt sedan 1500-talet och har genom åren stavats med antingen *W-* eller *V-* utan någon egentlig systematik (*Wanäs* 1540, *Vadenäs* 1544, *Wadenes* 1545 osv.). Namnet på begravningsplatsen bör alltså – under iakttagande av god ortnamnsd – skrivas *Vanäs*.

Fall 4: Los och Höör

Till vedertagna regler för språkriktighet hör också att vi i svenskan inte markerar vokallängd genom dubbelteckning. Vi skriver alltså inte *boot*, *reed* eller *glaas* för att skilja dessa från *bott*, *redd* och *glass*, där vokalen är kort. Samma praxis tillämpas också inom den officiella namnvården, och denna praxis kan nu ges ytterligare tyngd med stöd av lagen. God ortnamnsred innebär att dubbeltecknad vokal endast bör förekomma i ortnamn i mycket speciella fall, och då på grund av en stark, brett förankrad hävd att stava på detta avvikande sätt. Låt oss jämföra två namn.

Los församling ligger i Ljusdals kommun i Hälsingland. Loos byråd begärde, med stöd av bl.a. församlingens kyrkoråd, att få stavningen av församlingsnamnet *Los* ändrad till *Loos*. Namnet *Los* är äldst nämnt 1552 i en förteckning över ålhus i Hälsingland, och skrivs då *Losz*, alltså med ett *o*. Stavningen har därefter varit vacklande. Samhället *Los* är ursprungligen en finnby upptagen i början av 1600-talet. I 1600-talets jordeböcker förekommer namnet i sammansättningarna *Looskogh*, *Loskoug* och *Looshuuset*. I 1815 års jordebok skrivs dessa namn *Loskog* och *Loshuset*, och bynamnet skrivs *Los*. Jordeboken för 1880 har formen *Loos* för såväl bynamnet som sockennamnet. I ett känt bokverk från 1726 redovisas *Lose* och *Losjö* som parallella former till *Los* och det är sannolikt att namnet *Los* ursprung ska sökas i sjönamnet, det som idag skrivs *Lossjön*. Innebörden av ordet *lo*, som en tolkning då bör utgå ifrån, är inte helt klarlagd men en topografisk innebörd 'öppning, glänta' ligger nära till hands.

För att motivera en skrivning *Loos* bör man dels kunna göra det troligt att *Lo* äldst är namnet på nuvarande *Loån* och att *Loos* förutom *Lo* innehåller ordet *os* '[å]mykning', dels kunna visa att namnet uttalas med båda dessa stavelser, ungefär "lo-os". Men något stöd för detta finns inte. Uttalet är ett enstavigt [lo:s] med lång vokal, och lång vokal dubbeltecknas som sagt inte i svenskan. Vad gäller tolkningen finns heller inga belägg för ett ursprungligt *lo* + *os* 'Loåns mykning'. Ett sådan tolkning är osannolik av både språkliga och sakliga skäl. Det äldsta skriftliga belägget pekar i en annan riktning och *Loån* mynnar ut i *Voxnan* i en helt annan församling, dvs. åns "os" ligger inte i *Los*. *Loån* har *Lossjön* som källsjö och har rimligen fått sitt namn efter sjön.

Det enda kvarvarande argumentet för stavningen *Loos* är den lokala hävden. Om hävden kan sägas att den inte entydigt talar för det ena eller andra skrivsättet. Dessutom bör hävden enligt resonemanget på s. 00 ses i ett vidare perspektiv. Ett namn är ju inte bara en lokal angelägenhet, i synnerhet inte när det handlar om ett församlingsnamn. Detta innebär bl.a. att gammalstavning och annan s.k. dekorativ stavning såsom *Stjernhof*, *Wanäs*, *Wijk* och *Öhn*

inte bör förekomma i officiella sammanhang idag. *Loos* får anses höra till samma kategori. Församlingsnamnet bör alltså även i fortsättningen och helt i enlighet med språkriktighet och med lagen stavas *Los*.

Med normalfallet *Los* kan så jämföras undantaget *Höör* i Skåne. Namnet skrivs som synes med dubbeltecknat *ö* trots att de flesta argument talar emot detta. Ursprungligen hette orten *Hørg* (1145), *Hørg* *sochn* (1347) o. likn., vilket motsvarar en form av terrängbeteckningen *hargh* 'sten(hop)', möjl. 'offersten'. Med tiden föll *-gh* bort och namnet kom att skrivas *Hør*, senare *Hör* eller *Höör* med omväxlande ett eller två *ö*. Skälet till att stavningen med dubbla *ö* till sist gick segrande ur konkurrensen är särdeles unikt. I postala sammanhang var det förr vanligt med adresseringen *Här*, använd på den post som skulle delas ut inom den egna orten. Detta *Här* blandades ihop med *Hör*, vilket vållade problem. I januari 1917 meddelade därför Kungl. Maj:t att by- och sockennamnet skulle skrivas *Höör*. Detta följdes av en skrivelse från Kammarkollegiet 1918 med samma innebörd. Denna snart hundraåriga, officiella hävd gör alltså att *Höör* – utan att direkt strida mot god ortnamnsred – kan stavas med två *ö*.

Fall 5: Lidköping (vid) Vänern

Lidköpings kommun gjorde vid flera tillfällen under 1980- och 90-talen framställan om att få ändra ortnamnet *Lidköping* till *Lidköping Vänern* eller senare *Lidköping vid Vänern* med motiveringen att *Lidköping* alltför ofta blandas ihop med *Linköping* i grannlandskapet Östergötland. Vanligast är förväxlingar i postsammanhang, men också godsfrösendelser med bil, järnväg och båt sägs emellanåt ha levererats till fel stad. Här aktualiseras naturligtvis det jag har illustrerat tidigare, nämligen att hävdvunna ortnamn (*Lideköping* 1446) inte ska ändras utan starka skäl, men vi kommer också över på den tredje formuleringen i kulturminneslagens paragraf om god ortnamnsred:

”– påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn”

I fallet *Lidköping* handlar det kanske inte helt om nybildning av ortnamn utan snarare om en väsentlig förändring, men icke desto mindre bör man *beakta* vad som händer med resten av namnskicket – det nu existerande och det framtida – om ett namn som *Lidköping vid Vänern* blir officiellt accepterat. Lagen säger inte konkret vad man ska göra eller inte göra när man nybildar ortnamn, men lagens formulering gör oss skyldiga att *beakta*, dvs. tänka över och ta hänsyn till de konsekvenser ett föreslaget namn får på de enskilda namn som redan finns och

på hela namnskicket i stort. Offentliga namngivare måste alltså försöka betrakta ett föreslaget namn i sitt sammanhang: i tiden, i rummet och i den namntypologiska situationen.

Lidköping fick redan första gången man ansökte om en namnändring – denna gång till endast *Lidköping Vänern* – avslag på sin begäran. När kommunen återkom med varianten *Lidköping vid Vänern* ledde även detta till avslag. Skälen för avslag var många – även om det då inte fanns någon lag att åberopa – men det viktigaste var att båda dessa namnvarianter är ohistoriska och helt avviker från traditionen inom svenskt ortnamnskick. Namnet *Lidköping (vid) Vänern* skulle visserligen ansluta till en namntyp som finns och fungerar i andra länder, t.ex. det engelska *Stratford-upon-Avon* och tyska *Frankfurt am Main*, men det skulle stå helt allena i den svenska namnfloran och det skulle kunna bli prejudicerande på ett sätt som inte vore önskvärt. Namngivare i mindre kontrollerade sammanhang skulle kunna skapa en mängd nya namn som fjärrmar sig från det historiskt framvuxna svenska namnskicket och som därmed riskerar att bli svåra att använda. Språkliga konstruktioner som ”Lidköping vid Vänerns gator”, ”Lidköping vid Vänerns kommun”, ”idrottsplatsen i Lidköping vid Vänern” skulle bli tunga och ohanterliga, och till och med kunna missförstås.

Utländska mönster av olika slag ska självklart inte motarbetas för att de är utländska utan – om så är fallet – för att de rimmar illa med det svenska språket i övrigt och därför riskerar att komplicera användningen av namnen. Ett fastställt officiellt namn *Lidköping vid Vänern* skulle också bli ett annat än det som är hävdvunnet och gångbart i det allmänna och lokala språkbruket sedan urminnes tider, nämligen *Lidköping* (med lite varierande uttal). Detta skulle sannolikt leda till att ett längre, officiellt namn skulle finnas sida vid sida med ett kortare, mer inofficiellt. När används det ena och när används det andra?

Efter att på detta sätt ha beaktat den påverkan det föreslagna namnet skulle (kunna) få på andra hävdvunna namn kom de ortnamnsvårdande myndigheterna i landet fram till att kommunens argument för ett namnbyte inte vägde tungt nog, varför framställan avsågs. Idag skulle man med stöd av lagen kunna hävda att införande av namn som *Lidköping vid Vänern* inte är förenligt med god ortnamnsred.

Fall 6: Högakustenbron

I fallet *Högakustenbron* stod olika sårintressen mot varandra. Det nybildade namnet på den nya bron debatterades livligt mellan olika myndigheter och organisationer och det skrevs spaltmeter om namnfrågan i pressen under några år på 1990-talet. *Högakustenbron* (i anslutning till det i sig unga och nybildade namnet *Höga kusten*) förespråkades av bl.a. turistnäringen och vissa kommersiella intressenter och understöddes av Vägverket, genom

dess regionala organisation, där också det yttersta beslutet om namnet fattades. De ortnamnsvårdande myndigheterna (Lantmäteriverket, ortnamnsarkiven, Ortnamnsrådet, Riksantikvarieämbetet m.fl.) menade – även om lagen ännu inte existerade – att *Högakustenbron* inte är ett namn förenligt med god ortnamnsd. Dels är namnet en språkligt otymplig namnbildning, sade man, dels finns alternativa namn som på ett naturligt sätt ansluter till det hävdvunna namnskicket på orten, *Vedabron* t.ex. efter byn *Veda* vid det ena brofästet. *Högakustenbron* är ett namn som vållar problem beträffande skrivsättet: *Höga kustenbron? Höga Kusten bron? Högakusten-bron? Höga Kusten-bron?* Åtskilliga varianter har hittills förekommit i olika sammanhang. Dessutom är ju en bestämd form som *Högakusten-* högst ovanlig som bestämningsled i ortnamn, jämför *Långholmsbron* till *Långholmen* (inte *Långholmenbron*), *Kungsholmsgatan* på *Kungsholmen* (inte *Kungsholmengatan*) och *Högdalstippen* i *Högdalen* (inte *Högdalentippen*) för att ta ännu några Stockholmsexempel.

Även här kunde man idag med stöd av lagen ha argumenterat bättre och hänvisat till den negativa påverkan på det hävdvunna namnskicket som ett namn som *Högakustenbron* kan få som incitament och prejudikat till fler och fler svårskrivna och svårsagda namn på bekostnad av hävdvunna och språkligt lätthanterliga namntyper som t.ex. *Vedabron*.

Fall 7: Efterleden -gränd i Stockholm

Från den kommunala arenan, representerad av Stockholm, hämtar jag nästa fall, som handlar om namngivning av nya gator med nya namn. Flera stora exploateringsprojekt pågår i Stockholm och namnfrågorna behandlas fortlöpande i stadens namnberedning i takt med att planer och projektering fortskrider. Ett projekt gäller Hammarby Sjöstad, ett på många sätt speciellt företag när det gäller utformning, miljötänkande och politiska ambitioner. Namnberedningens uppgift är alltid – i likhet med den hos andra namnvårdande organ – att i möjligaste mån ta hänsyn till det aktuella områdets natur och förhistoria samt att pröva tänkbara namn mot det namnförråd som redan finns på platsen och mot de övergripande principer för namngivning som råder i Stockholm. Kort sagt ska Namnberedningen se till att ”påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn”, som kulturminneslagen uttrycker det.

Samtidigt ställs också krav på Namnberedningen att i konkreta namn omsätta tankar och önskemål från stadsplanerare, arkitekter, entreprenörer och politiker. Det förarbete och de överväganden som ligger bakom beredningens slutliga namnförslag når dock inte alltid fram till beslutsfattarna, eller också tillmäts detta ingen betydelse. När Namnberedningen föreslog

att ett antal återvändsgator i Hammarby Sjöstad skulle få namn på *-gränd* (*Babordsgränd*, *Styrbordsgränd* m.fl.) reagerade stadsbyggnadsnämnden genom att underkänna förslagen och istället förorda namn på *-gatan*, med motivering att denna efterled är mer ”stadsmässig”. Möjligen är det så, men skälet till att beredningen föreslog *-gränd* var att det sedan länge finns ett system i Stockholms namngivning, där efterlederna nyttjas för att beskriva objektets karaktär, en tämligen fast nomenklatur alltså: *far* innebär en underjordisk lastgata, *mot* är en planskild korsning mellan motorväg och annan väg, *koppel* ingår i namn på korta förbindelsevägar som sammankopplar de olika delarna av planskilda trafikplatser och *gränd* (utanför Gamla stan) signalerar oftast återvändsgata. Genom att nu tvingas ge återvändsgator namn som slutar på *-gatan*, tvingas också Namnberedningen att bryta sönder det system som finns och som kontinuerligt byggs upp. Detta kan få en negativ inverkan på hela namnskicket i Stockholm i och med systemets tillförlitlighet undergrävs, och huruvida valet av efterleden *-gatan* framför *-gränd* vittnar om iakttagande av god ortnamnsredskap kan därför diskuteras.

Fall 8: Rosengatan

När det gäller nybildning av ortnamn ger lagtexten ingen direkt vägledning till vad man ska tänka på, den säger uttryckligen endast att ”påverkan på hävdvunna namn [ska] beaktas”. Detta måste dock innebära bl.a. att man inte ska bilda ortnamn som lätt kan förväxlas med andra ortnamn och därmed på ett olyckligt sätt påverka de hävdvunna namn som redan finns och skapa besvär för dem som brukar namnen. Namn bör alltså – för att undvika missförstånd och för att över huvudtaget fungera väl – vara lätta att uppfatta, lätta att uttala, lätta att skriva, lätta att identifiera och (om möjligt) lätta att lokalisera.

En grupp fastighetsägare i stadsdelen Solhem i västra Stockholm begär i en skrivelse att nuvarande *Avestagatan* ”återfår sitt ursprungliga namn Rosengatan (Rosenvägen enligt tomtkarta för Solhems municipalsamhälle upprättad [...] 1932)”. Bakgrunden är att Solhem tillsammans med större delen av gamla Spånga socken inkorporerades med Stockholm 1950, och i samband därmed utsattes för en namnreglering i syfte att undanröja namnkollisioner åtminstone inom kommunen. Fram till dess hade gatunamnskicket i de bägge orterna (liksom i en rad andra) fått växa fram mer oreglerat och rätt oberoende av varandra. Problemet med likalydande namn inom Storstockholm kvarstår dock i hög grad. I och omkring huvudstaden finner vi idag t.ex. 13 olika *Granitvägen*, 11 *Gökvägen*, 7 *Hasselstigen*, 10 *Industrivägen*, 6 *Koltrastvägen*, 14 *Kyrkvägen*, 9 *Kyrkogårdsvägen*, 13 *Skördevägen* för att bara ta några exempel. *Rosenvägen* finns i fyra kommuner i länet och *Rosengatan* finns dels i Sundbyberg,

dels intill kvarteret *Rosenbusken* på Norrmalm i Stockholm. *Rosengatan* var den gängse benämningen på den sistnämnda gatan redan när namnet officiellt fastställdes år 1879.

Gatunamnen är fortfarande det mest utnyttjade sättet att ange belägenhet och att dirigera trafik i staden. Att i en sådan namnsituation införa ytterligare ett namn *Rosengatan* eller *Rosenvägen* (nybildat eller återupplivat) vore alltså knappast ett uttryck för god ortnamnsred. Namnberedningen i Stockholm avstyrkte därför fastighetsägarnas begäran. Dessutom måste naturligtvis en ändring *Avestagatan* > *Rosengatan* (*Rosenvägen*) vägas också mot den första formuleringen i kulturminneslagens ortnamnsparagraf, den om att hävdvunna namn inte ändras utan starka skäl. Även då finns det argument som talar mot ett namnbyte.

Fall 9: Kategorinamn

Den naturliga utgångspunkten för all namngivning i kommunerna bör vara att försöka anknyta namnen till något som finns eller har funnits på platsen, gärna något som är bekant för många namnbrukare eftersom detta underlättar orienteringen. Det kan handla om t.ex. någon äldre bebyggelse eller verksamhet, kanske någon känd och karaktäristisk naturformation. Inte sällan handlar det dock om att namnge så många nya och näraliggande objekt samtidigt, att den geografiska och kulturhistoriska bakgrunden inte räcker till som inspiration och fatabur att hämta namn ur, hur mycket man än vill. Ofta behövs både gatu- och kvartersnamn samtidigt. I ett sådant läge tillgriper många namngivare grupp- eller kategorinamn, dvs. namn som ämnesmässigt och logiskt hör ihop, men som inte nödvändigtvis har någon naturlig koppling till området där namnen ska lokaliseras. *Trastvägen* och *Gökvägen* är namn inom kategorin ”fåglar”, *Grekfararvägen* och *Jordanesvägen* är namn inom kategorin ”nordisk forntid och fornforskning”, *Grundet* och *Holmen* är kvartersnamn inom kategorin ”kringflutna lokaler” osv.

Kategorinamn har både för- och nackdelar. En fördel är att en tydlig och välavgränsad kategori hjälper till att placera namngruppen på rätt ställe i kommunen, och därmed ger en viss orientering. Namnbrukarna lär sig att ”yrken” hör hemma på ett ställe, ”fiskar” på ett annat och ”författare” på ett tredje. Ju fler namn som ingår i kategorin desto lättare igenkänd och ihågkommen blir den rimligen. Kan man dessutom anknyta både kvartersnamnen och gatunamnen till samma kategori, så blir det hela ännu tydligare. Målet vid nybildning med kategorinamn bör vara att hitta enkla och gripbara och samtidigt särskiljande kategorier som inte så lätt går i varandra (vilket kan vara nog så svårt i stora kommuner, där det redan finns många namn och många kategorier). Kategorierna ”svampar” och ”vilda växter” har en hel del gemensamt liksom ”konstnärer” och ”författare” medan ”svampar” och ”konstnärer” är

mer olika. Att personen i gatunamnet *Gustaf Lundbergs Väg* var konstnär och inte författare är knappast bekant för alla. Att Gustaf Lundberg är en person och inte en svamp är däremot en självklarhet. Det säger något om hur kategorier om möjligt bör väljas.

INOM PARENTES SKA HÄR PÅPEKAS ATT MAN I BLAND ANNAT STOCKHOLM OCH GÖTEBORG SEDAN LÄNGE SKRIVER VARJE ENSKILT ORD I FLERORDIGA NAMN MED STOR BOKSTAV. DET ÄR INTE BRA OCH HELLER INTE FÖRENLIGT MED GOD ORTNAMNSSSED. DET FRÄMSTA SKÄLET ATT INTE ÄNDRA DETTA ÄR EKONOMISKT, DET FINNS T.EX. TUSENTALS SKYLTLAR. MEN EN SUCCESSIV ÖVERGÅNG TILL DET SOM GÄLLER I RESTEN AV LANDET OCH SOM STADGAS I KULTURMINNESLAGEN ÄR ÄNDÅ ATT REKOMMENDERA.

En nackdel med kategorinamn är att sambandet mellan namnen och verkligheten blir konstlat och att namnen får en högst artificiell karaktär. En annan nackdel är att namnen inom en kategori – utan direkt anknytning till verkligheten – saknar individualitet och särprägel, dvs. man hittar lätt *till* området men man hittar inte lika lätt *inom* området. Detta gäller särskilt om namnen är snarlika beträffande uttal eller stavning. Att exempelvis bygga en kategori ”fåglar” kring *Gökvägen, Hökvägen, Kråkvägen, Råkvägen, Vråkvägen* etc. vore inte att betrakta som ett utslag av god ornamnsd. Bättre vore då t.ex. *Beckasinvägen, Blåmesvägen, Bofinksvägen, Gökvägen, Trastvägen* etc., där namnen är mer distinkt olika varandra. Om man samtidigt kan anknyta till den lokala fågelfaunan är det naturligtvis ännu bättre.

Fall 10: Jussi Björlings Allé och Leijonanckers Aveny

Inte sällan vill en kommun, en organisation, en lokalpolitiker eller någon enskild medborgare hedra minnet av en person genom att namnge en gata eller plats efter denne. Sådana namn brukar kallas memorialnamn (*Raoul Wallenbergs Torg* i Stockholm, *Dag Hammarskjölds väg* i Uppsala o.likn.). Argumentationen är ofta omfattande och personens förtjänster beskrivs med stor frenesi och inlevelse. Kommunens namnansvariga hamnar då i ett lite besynnerligt läge. Själva namngivningssituationen är nämligen bakvänd, dvs. normal namngivning och namnbildning går inte till på detta sätt. Det vanliga är ju att det finns ett objekt (en gata, en byggnad, ett torg, en park etc.) som är nytt eller väldigt förändrat och som av olika skäl behöver ett namn. När det gäller memorialnamnen är förhållandet det motsatta: det finns ett föreslaget namn som behöver ett objekt, och helst naturligtvis ett spektakulärt eller i varje fall värdigt objekt. Hur löser man detta? I dagens förtätade samhällen är ju det allra mesta som behöver ett namn redan namngivet. Det betyder att det i princip finns tre alternativ: 1) att

vänta tills ett lämpligt objekt (kanske) dyker upp i samband med ny exploatering och byggnation, 2) att leta efter ett icke namngivet objekt och ge det ett namn, 3) att byta ut ett äldre namn mot det nya, föreslagna memorialnamnet. Alla dessa alternativ medför problem och svårigheter.

I det första alternativet är tidsaspekten oklar: man vet inte när en lämplig plats kommer att finnas, vilket skapar otålighet och besvikelse hos namnets förespråkare. Kopplingen mellan personen och platsen blir helt slumpartad, vilket aldrig är särskilt lyckat och faktiskt ännu mer olämpligt när det gäller ett enstaka memorialnamn än när det gäller många personer i en kategorinamnsgrupp, eftersom ett sådant namn förespeglar ett samband mellan person och plats som inte existerar. Dessutom – om ett enstaka namn redan är givet – blir ett system med kategorinamn svårare att genomföra, såvida man inte lyckas bygga en kategori runt detta memorialnamn.

I det andra alternativet hamnar man gärna på platser som antingen ligger perifert eller är av en sådan låg dignitet att de tidigare inte har ansetts behöva något namn alls: små öppna torgytor, stigar och gångvägar, parkbitar, grönområden eller annat som inte står i paritet med personen som ska hedras, enligt många. I Stockholm har många värderat t.ex. *Greta Garbos Torg* och *Evert Taubes Terrass* i sådana termer.

I det tredje alternativet – att ersätta ett äldre namn med det nya – hamnar man i direkt konflikt med den första frasen i kulturminneslagens hänsynsparagraf, där det sägs att ”hävdvunna ortnamn inte ändras utan starka skäl”. Därtill är föreslagna memorialnamn ibland svåra att förena också med den andra formuleringen i lagen, nämligen att ortnamn ska stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet. Problemet här är att just personnamn inte omfattas av reglerna för svensk språkriktighet utan tvärtom ger prov på allehanda ålderdomliga, dekorativa och ibland personliga stavningsvarianter. Det kan alltså vara svårt att med personnamn i gatunamnen leva upp till de grundläggande kraven att namn ska vara lätta att uppfatta, uttala och skriva.

Jussi Björling Sällskapet uppvaktade under många år Stockholms namnberedning och andra med en begäran att en gata eller plats skulle uppkallas efter den store världstenoren. Länge fick de avslag på sin begäran i brist på lämpligt objekt att fästa namnet vid, men i samband med omdaningar av stadsmiljön öppnade sig plötsligt en möjlighet. Beredningen hade redan tidigare konstaterat att *Jussi Björling* och hans namn motsvarar de krav man kan ställa på ett memorialnamn och den som ska hedras: han är död, han är tillräckligt känd av allmänheten, han är en förtjänt medborgare, hans namn är särskiljande, det är inte språkligt svårt eller ohanterligt, det finns inte i grannkommunerna.

När Kungsträdgården i centrala Stockholm byggdes om framhövdes mer än tidigare de bågige alléer som löper längs med långsidorna. Alléerna hade naturligtvis funnits även tidigare i någon mening och Jussi brukade gå längs särskilt den ena av dem på sin väg till och från Operan för att sjunga, men de hade inga egna namn. Den östra allén bär sedan 1998 namnet *Jussi Björlings Allé*, ett memorialnamn med en tydlig och direkt koppling till en förtjänt person och hans verksamhet, ett memorialnamn som fungerar och som inte tillkommit på bekostnad av något annat namn.

Överstelöjtnanten F.W. Leijonancker var ingenjörsofficer, skapare av Stockholms avlopps- och vattenledningssystem och en av hjärnorna bakom den stora stadsplaneringen 1857–1887. En privatperson har i en skrivelse till Namnberedningen nu yrkat på att Leijonancker ska hedras med ett eget gatunamn för sina insatser och han har själv lämnat flera konkreta förslag. I första hand vill han att nuvarande Ringvägen på Södermalm ska byta namn till *Leijonanckers Aveny*, alternativt *Leijonanckers Allé*. Detta skulle dock inte rimma särskilt väl med den första formuleringen om god ortnamnsd, att hävdvunna namn inte ändras utan starka skäl. *Ringvägen* (fastställt 1885) är ett gammalt, härdvunnet och flitigt brukat namn. Det ingår i adressen till väldigt många företag, institutioner och privatpersoner. Hur reagerar dessa på förslaget? *Aveny* skulle dessutom bli ett nytt inslag i Stockholms namnflora, vars konsekvenser måste prövas mot den tredje formuleringen i lagen, den om ”påverkan på härdvunna namn”.

Stockholms namnberedning har alltså hittills inte kunnat tillstyrka förslagsställarens begäran, framför allt i brist på objekt att namnsätta, men beredningen har samtidigt konstaterat att F.W. Leijonancker som person vore väl värd att hugfästas i staden. Dock är släktnamnet *Leijonancker* inte helt lämpligt att använda vid nybildning av ortnamn, då det stämmer dåligt överens med vedertagna regler för språkriktighet. *Lejon* stavas ju i övriga sammanhang *l-e-j-o-n* utan *i* och ljudföljden *ank-* i t.ex. ordet *ankare* och mansnamnet *Anker* stavas *a-n-k* utan *c*. Namnet skulle otvivelaktigt kunna leda till osäkerhet och felskrivningar. Med andra ord – de rätta förutsättningarna för ett memorialnamn med *Leijonancker* som bas tycks inte föreligga.

Fall 11: Kebnekaisse–Kebnekaise–Giebmegeáisi

Den fjärde frasen i kulturminneslagens paragraf om god ortnamnsd lyder:

”– svenska, samiska och finska namn så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden”

Om detta skulle kunna skrivas långt, ja utan svårigheter en separat skrift, men jag ska istället fatta mig mycket kort. Bakom formuleringen ligger det faktum att Sverige sedan urminnes tider är flerspråkigt, och att samiska och finska numera har officiell status som nationella minoritetsspråk i Sverige. I norra Sverige är åtskilliga ortnamn av finskt eller samiskt ursprung, även om vi brukat dem i svenska sammanhang så länge att i vi knappast längre reflekterar över deras ursprung. *Kiruna* betraktas nog av många som ett svenskt namn idag, även om dess ursprung närmast är finskt. *Kiruna* är från början namn på ett berg *Kieruna*, bildat till det finska ordet *kieruna* 'fjällripa', en direkt motsvarighet till det nordsamiska *giron*, som möjligen i sin tur ligger bakom det finska ordet. Hur som helst fick vi här redan för tjugo år sedan dubbla vägs skyltar KIRUNA/GIRON för att markera flerspråkigheten i området.

I kulturarvsutredningens slutbetänkande "Skyddet av kulturmiljön" (SOU 1996:128), där alltså grunderna till kulturminneslagens hänsynsparagraf finns uttryckta, sägs också att den för respektive språk officiellt godtagna ortografien (skrivsättet) ska användas i alla offentliga sammanhang. Detta innebär att Lantmäteriverket i sin produktion av de allmänna kartorna måste använda den rätta ortografien för respektive språk, och att andra offentliga användare, t.ex. Vägverket i sin skyltning, är skyldiga att följa kartans namnformer. En komplikation i sammanhanget är att samiskan inte är ett språk utan flera, varav åtminstone tre är representerade i Sverige. Nordsamiskan, lulesamiskan och sydsamiskan är mycket olika sinsemellan, och även umesamiskan förs av somliga fram som ett eget språk, av andra som en variant inom sydsamiskan.

En speciell sydsamisk ortografi har funnits etablerad ganska länge, även om den ännu i skrivande stund inte är beslutad för kartanvändning. Nordsamiskan fick en fastställd ortografi först 1978 och lulesamiskan 1983. Men kartor med samiska namn har producerats i mer än hundra år. På Generalstabskartan från slutet av 1800-talet finns en skrivvariant som medvetet försöker återge de samiska namnens ljudklang. I samband med utgivningen av topografiska kartan i början av 1970-talet skapades en särskild kartortografi, en kompromiss som inte tog hänsyn till de olika varianterna av samiska, och som skilde sig en hel del från ortografien på Generalstabskartan. De senaste, särspråkliga ortografierna utgör alltså den tredje och mest rättvisande varianten. *Kebnekaisse* är Generalstabskartans form, *Kebnekaise* är den topografiska kartans och *Giebmejáisi* är den nordsamiska. Andra namnsviter i samma ordning är t.ex. *Kårsovage–Kårsavagge–Gorsavággi* och med lulesamisk ortografi i stället för nordsamisk *Álkaš–Álkatj–Oalgasj*.

Den sista formuleringen i kulturminneslagens hänsynsparagraf stadgar alltså att svenska, samiska och finska namn ska användas sida vid sida när så är möjligt. God ortnamnsed i sådana sammanhang innebär för det första att man gör sitt bästa för att hörsamma detta och för det andra att man i valet mellan olika varianter av t.ex. samiska ska följa den variant som används eller har beslutats användas på den aktuella allmänna kartan.

Till sist

Efter flera decenniers strävanden att stärka skyddet av våra ortnamn trädde kulturminneslagens hänsynsparagraf i kraft den 1 juli 2000, i vilken det stadgas att god ortnamnsed skall iaktas vid statlig och kommunal verksamhet. Vad detta konkret innebär har jag försökt visa ovan genom ett antal typfall, som aktualiserar olika aspekter av begreppet god ortnamnsed. Mycket mer kunde givetvis sägas, och många fler fall med sina specifika förutsättningar och sin nödvändiga argumentering kunde åberopas. Men det är enligt min mening inte i det enskilda fallet som lagparagrafens främsta förtjänster ligger just nu, utan i det faktum att ortnamnen har hamnat högre på dagordningen i den offentliga förvaltningen, att ortnamnsfrågorna har tvingats ut i ljuset och att både den språkliga och den mer sakliga, kulturhistoriska sidan av ortnamnen måste beaktas i framtida namnhantering. Ett önskescenario vore att den statliga och den kommunala ortnamnsverksamheten med stöd av lagen blev allt mer genomtänkt, hänsynsfull och synlig – kort sagt genomsyrad av god ortnamnsed – och därför kom att ”smitta av sig” också på andra aktörer och namnbrukare. Med intresse och vilja kan en sådan önskan bli ett gemensamt mål, ett mål som förenar och sporrar.